

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

INSENERITEADUSKOND

Kuressaare kolledž

Anette Ant

**Rahvamajade omatulu teenimise võimalused Tartu valla
rahvamajades võrrelduna teiste omavalitsustega Eestis**

Lõputöö

Õppekava „Ettevõtlus ja elamusmajandus“

Juhendaja: Riia Nelis

Kuressaare 2023

Deklareerin, et olen koostanud lõputöö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 5069 sõna sissejuhatusesest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Anette Ant

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 207608SDVR

Üliõpilase e-posti aadress: aneant@ttu.ee

Juhendaja: Riia Nelis

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

SISUKORD

SISUKORD	3
JOONISTE LOETELU	4
LÜHIKOKKUVÕTE	5
SISSEJUHATUS	6
1. RAHVAMAJA ÜLESANDED, TOIMIMINE JA RAHASTAMINE.....	8
1.1. Kultuuriasutused ja kohalik omavalitsus	9
1.1.1. Rahvamajade rahastamine ja omatulu	10
2. RAHVAMAJADE OMATULU TEENIMISE VÕIMALUSED	13
2.1. Tartu valla rahvamajad	13
2.2. Rahvamajade omatulu uuringu eesmärk ja metoodika	14
2.3. Ankeetküsimustiku tulemused ja analüüs	16
KOKKUVÕTE	24
SUMMARY	26
KASUTATUD ALLIKAD	27
LISAD	30
Lisa 1. Ankeetküsitlus.....	30

JOONISTE LOETELU

Joonis 1. Ankeedile vastanute jaotus maakondade ja valdade lõikes.....	16
Joonis 2. Peamised omatulu allikad rahva/kultuurimajades.....	19
Joonis 3. Rahvamajade omatulu teenimist mõjutavad peamised faktorid.....	20

LÜHIKOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö põhieesmärk oli analüüsida omatulu teenimise võimalusi ning omatulu rolli rahvamajade toimimises Tartu valla kultuuriasutustes, võrreldes neid teiste valdadega. Uurimuse keskmes oli vajadus välja selgitada peamised tuluallikad, mida tuleb arvesse võtta omatulu määramisel rahvamajades, ning küsimus, kas rahvamaja peamine ülesanne peaks olema omatulu teenimine. Samuti oli eesmärgiks leida võimalusi ja esitada soovitusi olukorra parendamiseks tulevikus.

Uurimuse probleem seisnes selles, et kultuuriasutustes, sealhulgas rahvamajades, puudus selge regulatsioon omatulu teenimise kohustuse, võimaluste ja teenitu kasutamise osas. Riigieelarve seadusest tulenevalt on kõigil riigi toetust saavatel asutustel, sh kohalikel omavalitsustel, kohustus teenida tulu (RES, 2014). Siiski on tulu teenimise viiside valik jäetud kohalike omavalitsuste enda otsustada, mis toob kaasa piirkondlikud erinevused.

Uuringu käigus vastas 17 kultuuritöötajat üheksast maakonnast ankeetküsitlusele, mille tulemused näitasid, et ühtne omatulu määramise ja kasutamise kord oleks rahvamajade omatuluga seotud probleemide lahendamiseks oluline. Sarnaselt kindlate kordadega, mis on kehtestatud valdade asjaajamises, võiks ka rahvamajadele ja omavalitsuse allasutustele üldisemalt kehtestada ühised reeglid.

Uuringu tulemuste analüüsi järeldustena saab välja tuua, et Eesti võiks Põhjamaadelt eeskujuga võtta, kus kultuuripoliitika on tihedalt seotud piirkonna mainekujundamise ja identiteedi loomisega. Seetõttu peaks Eestis ümber hindama rahvamajade eesmärgi, muutes selle kasulikuks nii rahvamajale kui ka vallale. Omatulu teenimine võiks kajastuda rahvamaja eelarves lisavahendina, mida saab suunata hoone remondiks ja kohaliku kultuurielu arendamiseks, pakkudes kasu ka omavalitsusele.

Võtmesõnad: rahvamaja, omatulu, omavalitsus.

SISSEJUHATUS

Kultuuri-, rahva- ja seltsimajadel on olnud Eestimaal üpris pikk ajalugu. Esimesi rahvamajade eelkäijaid ehk pisemaid seltsimaju hakati asutama aastal 1883 (Volman, 2021). Need olid kohad, kus kogukonnad said kokku tulla, jagada mõtteid ja korraldada ühisüritusi. Kohaliku omavalitsuse allüksustena on rahvamajad ametlikult olemas olnud aastast 1931, kui koostati esimene rahvamajade seadus. Rahvamajade peamiseks eesmärgideks on olnud kultuuri- ja haridustöö võimaldamine väljaspool koole, olles ka kogukonnakeskusteks, kus toimuvad mitmesugused üritused. Rahvamajad on olnud olulised seltskondlike organisatsioonide ja huviringide kooskäimise kohad, võimaldades neil koguneda ja tegevust läbi viia. Samuti on rahvamajade roll laienenud raamatukogudeks, pakkudes kogukonnale ligipääsu kirjandusele ja teadmistele (RT, 1931).

Rahvamajade seaduses on öeldud, et rahvamaja kasutamise eest võib võtta maksu, mille suuruse kinnitab maa- või linnavalitsus. (RT, 1931) Probleemina saab antud juhul välja tuua, et kuigi omatulu kultuuriasutustes on teenitud juba aastakümneid, siis kindlat korda, mis reguleeriks omatulu teenimist, teenimise võimalusi ja teenitu kasutamist veel loodud ei ole. See on aga loonud olukorra, kus ilma alusdokumendita püstitatakse omatulude eesmärgi kohati ebaproportsionaalselt, ilma ühtse aluseta ja teadmisteta, kas ja kuidas teenitud summa ka tee rahvamaja eelarvesse tagasi leiab.

Käesolev bakalaureusetöö keskendub rahvamajade ülesannetele ning omatulu teenimise võimalustele Tartu valla kultuuriasutustes võrrelduna teiste valdadega üle Eesti. Eelkõige käsitletakse omatulu majandustegevuse tuluna. Antud töö käigus selgitatakse välja

- mille alusel määratakse omatulu;
- millest sõltub omatulu teenimise suurus;
- mis on peamised võimalused omatulu teenimiseks.

Töö lõppeesmärgiks on analüüsida omatulu teenimise võimalusi ning omatulu rolli rahvamaja toimimises; teada saada peamised tuluallikad, millega arvestada omatulu määramisel rahvamajades ning kas rahvamaja funktsioon peab olema omatulu teenimine. Lisaks leida võimalusi ja anda soovitusel olukorra parandamiseks tulevikus. Soovitakse ka anda panus arutellu, kuidas saaks omatulu teenimist veelgi tõhusamalt korraldada, et tagada kvaliteetne ja mitmekesine kultuuriteenuste pakkumine kogukonnale.

Tartu vald asub Lõuna-Eestis Tartu maakonnas, seal elab 13 000 inimest. Kohalikul omavalitsusel on kokku 4 kultuurilist allasutust: Laeva Kultuurimaja, Tabivere Rahvamaja, Tammistu Raamatukogu-Külakeskus ja Maarja-Magdaleena Rahvamaja. (Rahva- ja kultuurimajad - Tartu Vald) Mainitud rahvamajad on olulised kultuurilised keskused, kus toimub palju rohkem kui lihtsalt ürituste korraldamine. Need on kogukonna südameks, kus luuakse sidemeid, pakutakse huviharidust ja toetatakse igakülgset kohalikku elu. Reguleeritult omatulu teenimist saab näha ühe võimalusena neid väärtuslikke keskuseid elujõulisena hoida ning pakkuda jätkuvalt rikkalikku kultuurikogemust kõigile ühiskonna liikmetele ja seda mitte ainult Tartu vallas ja sealsetes kultuurikeskustes, vaid üle Eesti.

Lõputöös uuritakse Tartu valla rahvamaju võrrelduna teiste Eesti omavalitsuste kultuuriasutustega. Töös keskendutakse rahvamajadele, kultuurimajadele ja külakeskustele, mis on valla allasutused.

1. RAHVAMAJA ÜLESANDED, TOIMIMINE JA RAHASTAMINE

Eestis on kultuuri-, rahva- ja seltsimajadel pikk ja rikkalik ajalugu. Esimesed rahvamajade eelkäijad tekkisid 1883. aastal, kuid ametlikult said nad kohaliku omavalitsuse allüksusteks 1931. aastal esimese rahvamajade seadusega. Nende peamised eesmärgid on pakkuda väljaspool kooli kultuuri- ja haridustööd ning toimida kohtumispaigana seltskondlikele organisatsioonidele. Lisaks on rahvamajad toimunud raamatukogudena, ürituste korraldamiskohtadena ja huviringide tegevuskohana. (RT, 1931)

„Seltsi- ja rahvamajade rajamise algusest peale ilmnisid nende kultuurikeskuste tähtsad funktsioonid, mis on püsinud muutumatuna tänini: maarahvas rajas endale kohtumis-, peo- ja puhkepaiga, kus on võimalik harrastada kunste ja tegeleda hariduslike tegevustega, said juurduda ühistunde ja rahvuslik identiteet ning kujuneda kultuuriline ja poliitiline avalikkus.“ (Kulbok-Lattik et al. 2023) Eesti regionaaltasandi analüüsi põhjal iseloomustab praegust Eesti kultuurielu seisak- rahvas vananeb, toimub ääremaastumine ning hääbub ka kultuur maapiirkondades. (Eesti regionaaltasandi analüüs, 2020)

Põhjamaade kultuurimudel, erinevalt Eestist, aga uueneb ja liigub suunas, kus kultuurielu on oluline piirkonna maine ja identiteedi kujundamisel. Selles suunas liiguvad ka teised Põhjamaade kultuuripoliitikad. Näiteks seostab Kopenhaagen neid mõtteid mitte ainult oma linnaga, vaid rakendab ka neid laiemalt Öresundi piirkonnas, sest leitakse, et piirkond tervikuna muutub seeläbi atraktiivsemaks ka rahvusvaheliselt. Nad rõhutavad, et kultuur ei ole ainult kunst ja meelelahutus, vaid ka majanduskasv, rahandus ja tööhõive. Eesmärk on aidata kultuurivaldkonnal ja andekatel inimestel realiseerida oma loovaid ideid majanduskasvuks ning et kultuuriettevõtted suudaksid iseseisvalt tegutseda. Ehk võib öelda, et Põhjamaades peetakse kultuuriasutusi olulisteks institutsioonideks, mis moodustavad osa heaoluühiskonnast. (Duelund, 2003) Sarnase lahenduse poole võiks püüelda ka Eesti kohaliku tasandi kultuuripoliitika, et meelitada läbi kultuuri inimesi tagasi maapiirkondadesse ja aidata kultuuritegevustega kaasa kohaliku majanduse arengule. Kuigi rahvamajadel on ka praegu oluline roll kohtumis-, peo- ja puhkepaikadena, oleks aeg nende tähtsust ümber hinnata ja seostada ka teiste valdkondadega, millega seoses on oluline roll ka rahvamajade omatulul, selle tekitamisel ja kasutamisel õigetest eesmärkidest.

1.1. Kultuuriasutused ja kohalik omavalitsus

2013. aastal oli kultuuri- ja spordivaldkonna asutusi Eesti omavalitsustel kokku veidi alla 1000. Neist 45% olid raamatukogud, ülejäänud moodustasid kultuuri- ja rahvamajad, noortekeskused, muuseumid, spordikeskused jms. (SA Eesti Koostöö Kogu, 2013) Eesti Rahvakultuuri Keskuse andmebaasis oli 2023. aasta jaanuari seisuga 385 rahvamaja 730 töötajaga. Kohalike omavalitsuse hallatavates rahva- ja kultuurimajades on käsil liitmine ja optimeerimine. Eesti Rahvakultuuri Keskuse andmetel oli 2023. aasta alguseks 33 rahvamaja ühendatud või viidud ühtse juhtimise alla. (Allilender, 2023).

Kultuuriasutuse juriidilisi vorme on erinevaid. Igas Eesti omavalitsuses on vähemalt üks kultuuriasutus (SA Eesti Koostöö Kogu, 2013). Peamiselt on kultuurikeskused valla allasutused, kuid on ka vabaühendusi, mis tegelevad kultuurilise teenindamisega ja neilgi on oluline osa kogukonnaelu edendamisel. Vabaühenduslike kultuuriasutuste toetamiseks on igal Eesti omavalitsusel oma rahastamispraktikad, neist kõige levinumad on projekti- ja tegevustoetused, samuti oma- või kaasfinantseeringutoetused. Just erinevad projekti- ja tegevustoetused on MTÜde peamiseks tulullikaks. (Tallinna Ülikool, 2021)

Eesmärgid, mida vabaühenduste toetamisega üritatakse saavutada, on järgnevad:

- prioriteetsete valdkondade arendamine;
- organisatsioonide tugevdamine;
- omaalgatuse ja ühistegevuse toetamine;
- ürituste läbiviimine;
- teatud sihtrühmade toetamine (noored, puudega inimesed, eakad jne);
- avalike teenuste pakkumise hüvitamine (heakord jne);
- omavalitsuste maine edendamine.

Kõige levinumad prioriteetsed valdkonnad on kultuur ning noorsootöö ja sport, kuid mainimata ei saa ka jätta haridust ning kohaliku elu ja kogukonna arengut.

Sihtasutuse näitena tegutseb aastast 2011 SA Võru Kannel. Asutuse direktori Heiki Kelpi sõnul soodustab selline juriidiline vorm tööd üsna palju. Bürokratiat on vähem, sest sihtasutuse dokumentatsiooni ei esitata enam läbi omavalitsuse ning maja saab oma eelarve alusel ise otsustada, mida tehakse ja mida mitte. Sihtasutusena kohtleb omavalitsus kultuuriasutust kui ettevõtet, kuid samas siiski jätkab finantsiliselt toetamist. (Hoop, 2017)

1.1.1. Rahvamajade rahastamine ja omatulu

Kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses on kirja pandud: „Omavalitsusüksuse ülesanne on korraldada antud vallas või linnas koolieelsete lasteasutuste, põhikoolide, gümnaasiumide ja huvikoolide, raamatukogude, rahvamajade, muuseumide, spordibaaside, turva- ja hooldekodude, tervishoiuasutuste ning teiste kohalike asutuste ülalpidamist, juhul kui need on omavalitsusüksuse omanduses. Nimetatud asutuste osas võidakse seadusega ette näha teatud kulude katmist kas riigieelarvest või muudest allikatest.“ (KOKS §6, 1993) Antud juhul on enamuse omavalitsustes asuvaid kultuuriasutusi omavalitsusüksuse allasutused, seega kõikide rahva-, kultuuri-, seltsi- ja külamajade eelarved on valla eelarve osad.

Aastal 2015 moodustas kultuuri osakaal Eesti omavalitsuste eelarvetes ligikaudu 8%. See jäi oluliselt alla haridusele, mis moodustas umbes 39% eelarvest, ning tervishoiule ja majandusele, mille osakaal oli mõlemal 16%. Võrreldes teiste Euroopa Liidu (EL) liikmesriikidega, ületas Eesti omavalitsuste kultuurile eraldatud rahasumma osakaal EL keskmist määra, mis oli 2015. aastal 5%. Eelnevalt mainitud Põhjamaadega, täpsemalt Taani ja Rootsiiga võrreldes eraldas Eesti neist protsentuaalselt kaks korda rohkem raha kultuuri valdkonda. Taanis moodustas kultuuri rahastamine 3% eelarvest ning Rootsis 4%, prioritseerides pigem sotsiaalkaitset ja tervishoidu. See tähendab, et enamik teisi liikmesriike eraldas sarnaselt Eestile kultuurile protsentuaalselt sama palju raha, Põhjamaad isegi kaks korda vähem. Prioriteediks oli kõigil pigem haridus, majandus ja tervishoid. Samuti oli EL-is sotsiaalkaitse osakaal olulisem, ulatudes keskmiselt 24%-ni, samas kui Eestis oli see kultuuriga peaaegu võrdne, moodustades 7% eelarvest. (Geißler et al., 2019) Perioodil 2018-2021 muutus kultuur veidi prioriteetsemaks, saades keskmiselt 10,4-11,1% eelarvest. Sellegipoolest jäi see alla majandusele ja haridusele, mis moodustasid endiselt suurema osa valla eelarvest. (Aust, 2023) Vaatamata sellele võib öelda, et võrreldes teiste EL riikide ja Põhjamaadega, on Eestis omavalitsuste kultuurirahastamine olnud märkimisväärselt oluline, mis on võimaldanud rahvamajadel saada adekvaatset toetust, kuid see pole olnud piisav, et aidata eelnevalt mainitud regionaaltasandi probleemide lahendamisele kaasa.

Kohalikul omavalitsusel, olgu see siis linn või vald on maksuseadusest lähtuv iseseisev eelarve (KOKS §5, 1993), mis koosneb enamjaolt kuuest osast (Kuidas Kujuneb Linnaeelarve, 2020):

1. põhitegevuse kulud- igapäevane tegevus,
2. põhitegevuse tulud- laekuvad maksud,

3. investeerimistegevuse tulud- maa ja varade müük, toetused,
4. investeerimistegevuse kulud- kindla objekti ehitus, rekonstrueerimine jms,
5. finantseerimistegevus- laenude tasumine ning uute võtmine,
6. likviidsete varade muutus- kui palju muutub aasta jooksu rahaline seis ning jääk eelarveaasta lõpuks.

Kohaliku omavalitsuse üksuse eelarveaasta algab 1. jaanuaril ja lõpeb 31. detsembril ning see võetakse vastu üheks aastaks. (KOFS §4, 2010) Kohalik omavalitsus tegutseb tekkepõhise eelarve alusel.

Riigieelarve seadusest saab välja lugeda, et kõigil riigi poolt toetust saavatel asutustel on tulu teenimise kohustus, kaasa arvatud kohalikel omavalitsustel (RES, 2014). Tulu teenimise viiside valik on aga jäetud kohalike omavalitsuste endi otsustada, mis jätab kultuuriasutuste tulu teenimise regulatsiooni piirkonniti erinevaks. See tähendab, et ühtselt ei ole reguleeritud, kui palju ja mil moel tuleb kultuuriasutusel nn omatulu teenida ning kuidas seda tulu saab kasutada. Rahvamajade põhimäärustes on loetletud nende tegevuse eesmärgid ja ülesandeid ning on mainitud ka omatulu teenimist, kuid eraldi võimalusi või tegevusi omatulu teenimiseks välja toodud pole.

Omatulu on eelarveliste asutuste eelarveväline tulu, mis on saadud antud asutuse majandustegevusest/ tehtud töödest ja teenustest. (Naaber, 1999). Omatulu mõiste riigieelarvest finantseeritavate asutuste puhul on sõnastatud Vabariigi Valitsuse 27. augusti 1993. aasta määruses nr 266 „Omatulu saavate riigieelarvest finantseeritavate asutuste materiaal-tehnilise varustatuse parandamine“ (RT I 1993, 59, 832) kui „riigieelarvest finantseeritavate asutuste poolt toodangu realiseerimisest, tööde tegemisest, teenuste osutamisest ja muust tegevusest saadud tulu (omatulu)“. Eesti Vabariigi Põhiseaduse kommenteeritud väljaande (2020) §115 lõikes 4 on kirjas, et „Alles 2000. aastal lülitati riigieelarvesse riigiasutuste majandustegevuse tulud (nn omatulud)“. Omatulud on seega asutuse majandustegevuse tulud, millel on teatud sarnasusi ettevõtlustuluga, mis on „isiku iseseisvast majandus- või kutsetegevusest (sealhulgas ka notari ja kohtutäituri kutsetegevusest ning vabakutselise loovisiku loometegevusest), teenitud tulu, mida on võimalik saada kauba tootmisest, müümisest või vahendamisest, teenuse osutamisest või muust tegevusest, kaasa arvatud loomingulisest või teaduslikust tegevusest.“ (Tolliamet, 2023)

Erinevates riigieelarvelistes asutuses on sätestatud kord, mis määrab omatulu kasutamist, sealjuures koheldakse ka omatulu erinevalt. Näiteks Kaitseliidus loetakse omatulu alla ka rahalised vahendid, mis laekuvad Kaitseliidu eelarvesse riigivälistest toetustest (annetused, liikmemaksud).

Kui tulu on laekunud, siis õigus selle kasutamiseks on Kaitseliidu keskjuhatusel ning tema poolt volitatud isikutel ja struktuuriüksustel. Omatulu eest on keelatud soetada asju, mis on juba kirjas eelarve hankeplaanis. (Kaitseliit, 2021)

Võttes arvesse rahvamajade põhimäärustes välja toodud eesmärgid, võiks tuletada mitmeid omatulu teenimise võimalusi, kuid tegelik olukord on keerulisem, kuna tulu teenimine sõltub väga paljudest teguritest.

Tabivere Rahvamaja Põhimääruses on välja toodud peamised rahalised vahendid, mis on rahvamaja eelarve tuludeks (Loks, 2019):

- 1) eraldised valla eelarvest;
- 2) eraldised riigieelarvest;
- 3) eraldised fondidelt projektide rahastamiseks;
- 4) eraldised ja annetused juriidilistelt ja füüsilistelt isikutelt;
- 5) tulu rahvamaja tasulistelt teenustelt;
- 6) kultuurisündmuste piletitulu;
- 7) muu põhimääruses sätestatud tegevusest laekuv tulu.

Võrreldes antud vahendeid teiste KOV alluvuses olevate rahvamajade, nagu Kiili (Kiili vald), Tõstamaa (Pärnu vald), Tornimäe (Saaremaa vald) põhimäärustes tuludena ette nähtud tuluvahenditega, on need valdavalt sarnased, kus kokkuvõtlikult moodustavad tulu eraldised valla või riigi eelarvest, projektitoetustelt, annetustelt ja põhitegevusega seotud tasulistelt teenustelt. Erisusena leiti Järva vallas asuv Imavere rahvamaja, mille põhimääruses pole mainitud tuluna rahvamaja tasulistest tegevustest saadud tulu, vaid on mainitud ainult annetus, projektitoetus ja eraldisi valla eelarvest (Imavere rahvamaja põhimäärus § 8 lg 1, 2021), kuid seegi näitab ära, et rahvamajade omatulu teenimise võimalused on piirkonniti erinevalt reguleeritud.

2. RAHVAMAJADE OMATULU TEENIMISE VÕIMALUSED

Antud peatükis antakse lühike ülevaade Tartu valla rahvamajadest ja neid võrreldakse kõrval oleva Põltsamaa vallaga, kus on teistsugune kultuurisüsteem ja põhimõtted. Tuuakse välja rahvamajade omatulu-uuringu peamised eesmärgid, kirjeldatakse kasutatud uurimismeetodeid ja ankeetküsitluse koostamise põhimõtteid, analüüsitakse uuringu tulemusi ning tehakse neist kokkuvõtte.

2.1. Tartu valla rahvamajad

2020. aasta seisuga oli Eestis 79 omavalitsust, milles tegutses 339 rahvamaja, lisaks ka palju külamaju. (Kulbok-Lattik et al. 2023, 212) Tartumaal, Tartu vallas tegutseb kokku neli rahvamaja: Laeva Kultuurimaja, Maarja-Magdaleena Rahvamaja, Tabivere Rahvamaja ja Tammistu Raamatukogu-Külakeskus.

Laeva piirkonnas on kultuuriga tegeletud 1865. aastast, kui asutati Laeva Muusika ja Laulu Selts. 1914. aastal ehitas selts endale seltsimaja, mis on tänaseni kasutusel Laeva kultuurimajana. 2014. aastal maja renoveeriti. (*Laeva ajalugu*,...) Maarja-Magdaleenas asutati seltsimaja aastal 1912, kuid see hävis 1944. aastal sõja tõttu. 1948. aastast alates on rahvamaja tegutsenud kohalikus pastoraadihoones. (*Maarja ajalugu*,...) Tabivere Rahvamaja asub alates 2005. aastast kunagises kauplus-sööklas. Enne seda oli asukohaks Voldi seltsimaja, mis 11. mail 2001 hävines tulekahjus. (Tabivere Rahvamaja, 2022) Tammistu Raamatukogu-Külakeskus avati 2020. aastal taastatud kunagises Tammistu Rahvaraamatukogu seltsimajas, mis ehitati 1918. aastal. Rahvaraamatukogu selts loodi aga juba 1907. aastal. Kõige suurem neist majadest on Tabivere Rahvamaja, mis mahutab 200 inimest, kõige väiksem aga kuni 90 istekohaga Maarja- Magdaleena Rahvamaja. Tammistu ja Laeva rahvamaja saal on mõeldud umbes 100 külastajale (*Rahva- Ja Kultuurimajad - Tartu Vald*). Igal majal on oma juhataja ja perenaine. Valla suurimas Tabivere Rahvamajas on lisaks veel ka administraator.

Tartu valla eelarve 2023. aastal oli 36 074 528 eurot. (Tartu Valla 2023.aasta eelarve, 2023) Sellest vabaaja- ja kultuuritegevustele eraldati 2 649 186 miljonit, mis on eelarvest 10,18%. Rahvamajad kokku saavad sellest 469 466 eurot (17,7%). Kõige suurem eelarve on Tabivere Rahvamajal (196 390 eurot). Laeva Kultuurikeskuse eelarve on 107 466 eurot, Maarja- Magdaleena

Rahvamajal 88 542 eurot. Väikseima eelarvega on Tammistu külakeskus (77 068 eurot). 2023. aasta tulude prognoos on 28,8 miljonit eurot, sellest 6,8% moodustavad omatulud, mis laekuvad haridus-, kultuuri-, spordi- ja sotsiaalasutustelt, elamu- ja kommunaaltegevuselt ning üüri- ja renditulust. (Tartu valla eelarve seletuskiri, 2023) Kultuuriasutuste oodatav omatulu maht on 44 200 eurot, mis on 0,15% kogutulust. 31.08.2023 seisuga on kultuuriasutused oma oodatavast tulust täitnud 66%. (Eelarve täitmine 2023, 2023))

Kõrvalvallas Põltsamaal on aga reformi käigus muutunud kogu kultuurielu. Rahvamajad on koondatud ühiselt Põltsamaa kultuurikeskuse alla, kes haldab piirkonna kultuurielu. Põltsamaa kultuurikeskuse koosseisu kuuluvad Pajusi rahvamaja ja Puurmani rahvamaja. (Põltsamaa Kultuurikeskuse põhimäärus, 2022) Antud struktuuril on ühine juht ning piirkondades on veel eraldi kultuurijuhid, kes majades kultuurielu haldavad. Kokku on 3 asutuse peale 16,2 töökohta. (Põltsamaa valla eelarve seletuskiri, 2023)

Põltsamaa valla eelarve 2023. aastal oli 19,8 miljonit eurot. Sellest vabaaja- ja kultuuritegevustele eraldati 1 510 897 miljonit, mis on 9% eelarvest. Põltsamaa kultuurikeskus saab sellest 551 170 eurot. 2023 aasta tulu on 17,7 miljonit eurot, millest 76 130 eurot moodustab tulu kultuuri- ja kunstialasest tegevusest. (Põltsamaa valla eelarve seletuskiri, 2023)

Omatulu kui terminit antud eelarvetes ning põhikirjades välja pole toodud, küll aga loetelu kultuurikeskuse eelarve tuludest, kust võiks omatulu alla lisada tasuliste teenuste osutamise, piletitulu ja annetused.

2.2. Rahvamajade omatulu uuringu eesmärk ja meetodika

Rahvamajade omatulu teenimise võimaluste analüüsimiseks viidi läbi kvantitatiivne uuring, milles võrreldi Tartu valla kultuuriasutusi teiste valdadega üle Eesti. Kõiki Eesti maakondi hõlmava ankeetküsitluse valim hõlmas valla allasutusena tegutsevate kultuuriasutuste juhte. Peamised uurimisküsimused, mis vajasisid vastuseid, olid:

- mille alusel määratakse omatulu;
- millest sõltub omatulu teenimise suurus;
- mis on peamised võimalused omatulu teenimiseks.

Töös kasutati kvantitatiivset uurimismeetodit ja viidi läbi küsitlusuuring. Küsitlusankeedis kasutati avatud, suletud ja poolavatud küsimusi. Uuringu üldkogumi moodustasid kõik Eesti omavalitsuste hallatavad 339 kultuuriasutust. Valimitüübina kasutati sihipärase valimi piires mugavusvalimit, millest võtsid osa nõusoleku andnud valdade vabatahtlikud kultuurijuhid, kes töötasid valla allasutustes olevates rahvamajades. Valimi suurus, st uuringuga hõlmatud küsitletavate hulk oli 17 rahvamajade juhatajat ja kultuurijuhti üle Eesti. Töö autor eeldas, et küsitluses on valmis osalema vähemalt 30 juhatajat. Tulenes see faktist, et Eestis on 15 maakonda ning selleks, et kaardistada olukorda terves Eestis ning tekitada ka omavalitsustes vastanute osas varieeruvust, oleks olnud vajalik saada igast maakonnast vähemalt kaks vastust. Nõusoleku uuringus osaleda andis ja ankeedile vastas loodetust vähem, 17 rahvamajade juhti üheksast maakonnast. Küsitluse üldine vastamismäär oli 57 %. Kõik küsimustikule vastanud esindavad valla allasutustena toimivaid kultuurikeskusi, mille eelarve on valla eelarve osa. Kuigi 17 vastajat ei ole käesoleval juhul piisav põhjalike üldistuste ning järelduste tegemiseks, annab see siiski aimu hetkeolukorrast ning kuvab esile mõningaid ühiseid probleeme ja mustreid.

Küsimustele vastamisega saadi vastajatelt kirjalik luba koostöö tegemiseks. Küsimustele vastamine oli vabatahtlik ja anonüümne. Vastajatel oli enne vastamist võimalik tutvuda küsitluse eesmärgi ning tingimustega, millest tulenevalt, vastates küsimustele, andsid nad õiguse kasutada enda edastatud andmeid uuringus. Osalejatel oli võimalik iga hetk loobuda uuringus osalemast, ka pärast vastuste edastamist, teavitades sellest läbiviijat.

Ankeetküsimustiku eesmärgiks oli saada teavet erinevates valdades asuvate kultuuriasutuste peamiste omatulu allikate kohta. Ankeetküsimustiku koostamisel lähtus autor lõputöö uurimisküsimustest, et vastused toetaksid töö eesmärke ja neis oleks väärtuslik ja vajalik informatsioon. Küsitlus korraldati elektrooniliselt ning viidi läbi *Microsoft Forms* keskkonnas.

Ankeetküsimustiku laiali saatmisele eelnes pilootuuringu läbiviimine testgrupis ajavahemikul 27.-29. oktoober 2023 autori tuttavatest kultuuritöötajate seas, kes vähesel või suuremal määral on kokku puutunud kultuurikorraldusega ja kes seetõttu on pädevad andma ausat tagasisidet planeeritud küsimuste osas.

Küsimustiku jagamiseks võeti ühendust Eesti Rahvamajade Ühingu eestvedajatega ning iga kultuurisaadikuga, kes antud ühingu oma maakonda esindab. Küsimustik saadeti neile palvega sellele ise vastata ja seda edasi jagada, kuna maakonnasiseselt teavad saadikud kõige paremini oma kolleege ja nende kontakte. Samuti oleks töö autoril olnud raske leida kõigi rohkem kui 300 Eestis valla allasutusena tegutseva rahvamaja kontakte, mistõttu toetutigi kultuurisaadikute abile.

Ankeet edastati peamiselt e-posti teel, kuid seda jagati ka *Facebook*'i vahendusel, jõudmaks laiemale hulga valimi esindajateni. Küsitlus oli aktiivne ajavahemikul 30.10 - 06.11.2023.

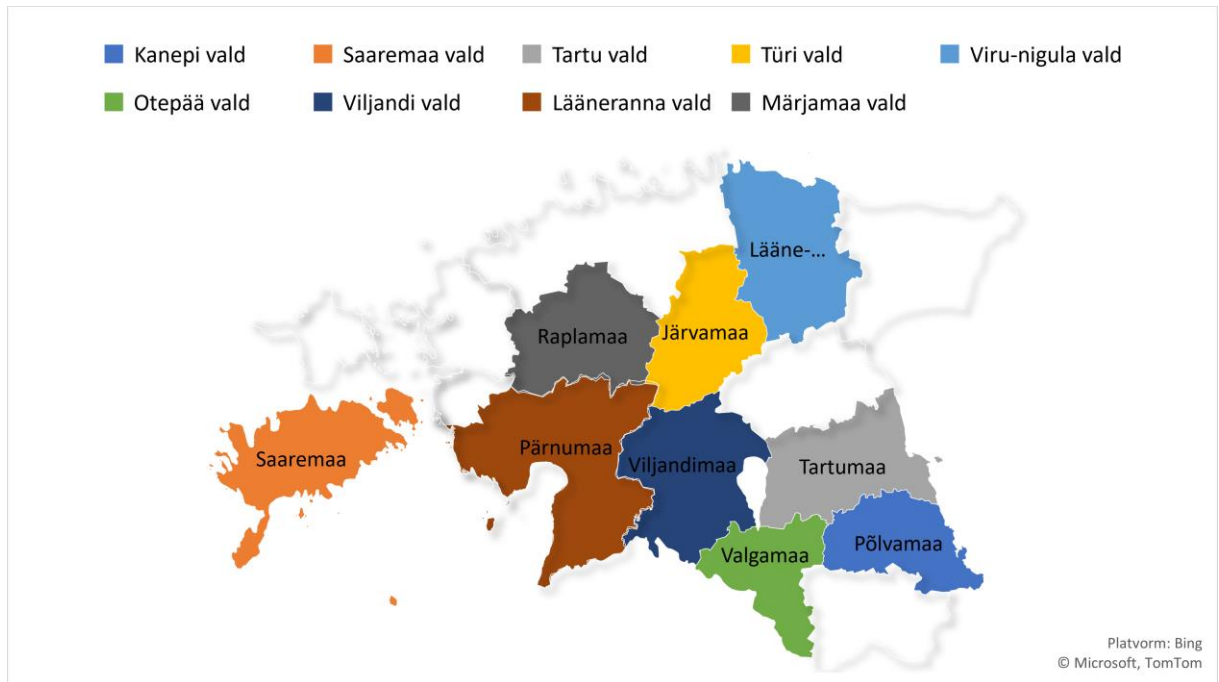
Otsus viia läbi küsitlusuuring tulenes osalt selle meetodi kiirusest ja mugavusest. Samuti kavatses autor koguda pigem standardiseeritud teavet mõningate lühikeste selgitustega ning just ankeetküsitlus interneti teel pakkus seetõttu autorile eelist, võimaldades jõuda korraga suurema hulga valimi liikmeteni (Wright, 2006).

Küsimustik koostati segameetodil, ankeet sisaldas nii suletud küsimusi kui avatud küsimusi, kus vastaja sai oma arvamust lahti seletada (Õunapuu, 2014). Ankeet koosnes 19-st küsimusest, millest kolm olid suletud küsimused, viis poolavatud ning üksteist avatud küsimused (lisa 1).

Andmeanalüüsiks kasutati kombineeritud lähenemist, see tähendab, et kvantitatiivsete statistiliste andmete analüüsiks kasutati kirjeldavat statistikat rakenduses *Microsoft Excel*, kuid avatud küsimustest saadud kvalitatiivsetele andmetele läheneti üldistavalt, tehes temaatilist teksti sisuanalüüsi, kus autorit huvitasid vaid vastajate otse välja öeldud tekstiosad (Kalmus et al., 2015). Andmed hoiustati turvaliselt küsimustiku läbiviimise keskkonnas ehk *Microsoft Forms*is, kus nendele ligipääs oli vaid uurimuse autoril ning vajadusel ka juhendajal. Andmed kustutatakse peale lõputöö kaitsmist, jaanuaris 2024.

2.3. Ankeetküsimustiku tulemused ja analüüs

Uuringus osales 17 omavalitsuse (valla) allasutusena tegutsevat rahvamaja üheksast maakonnast ja vallast. Tartu vallast olid esindatud kõik neli rahvamaja. Kuuest maakonnast ei laekunud ühtki vastust. Joonisel 1 on välja toodud maakonniti ja vallati uuringus osalejad. Uuringus oli esindatud üheksa maakonda kokku üheksa omavalitsusega.

Joonis 1. Ankeedile vastanute jaotus maakondade ja valdade lõikes

Allikas: Autori ankeetküsimustik

Kõik vastajad lisasid ka oma rahvamaja nime, kus nad tegutsevad. Osalesid järgnevad rahvamajad valdade ja maakondade kaupa:

- Saaremaa vald, Saaremaa- Saaremaa Kultuur (haldab katsena 16 rahvamaja, mistõttu pole osa valimist), Pärsama rahvamaja, Orissaare kultuurimaja;
- Tartu vald, Tartumaa- Tammistu Raamatukogu-Külakeskus, Tabivere Rahvamaja, Laeva Kultuurimaja, Maarja-Magdaleena rahvamaja;
- Türi vald, Järvamaa- Türi Kultuurikeskus;
- Viru-Nigula vald, Lääne-Virumaa- Viru-Nigula valla kultuurikeskus;
- Kanepi vald, Põlvamaa- Kanepi Seltsimaja, Põlgaste Raamatukogu-Külakeskus;
- Otepää vald, Valgamaa- Sangaste Kultuurimaja, Otepää Kultuurikeskused, Otepää Kultuurimaja;
- Viljandi vald, Viljandimaa- Saarepeedi rahvamaja, Viiratsi rahvamaja;
- Lääneranna vald, Pärnumaa- Lõpe klubi;
- Märjamaa vald, Raplamaa- Valgu rahvamaja.

Allpool kajastab autor olulisemaid uurimistulemusi.

Uuringus selgus, et 65%-l osalenud kultuuriasutustest on kohustus teenida omatulu ning see on välja toodud ka nende põhimääruses. 29% vastanutest märkis, et omatulu teenimise kohustust ei ole. Üks vastanutest mainis, et otsest kohustust ei ole, kuid põhimääruse järgi on omatulu teenimine lubatud. Tartu vallas neljast rahvamajast kolm vastasid, et neil on põhimääruse järgi kohustus omatulu teenida.

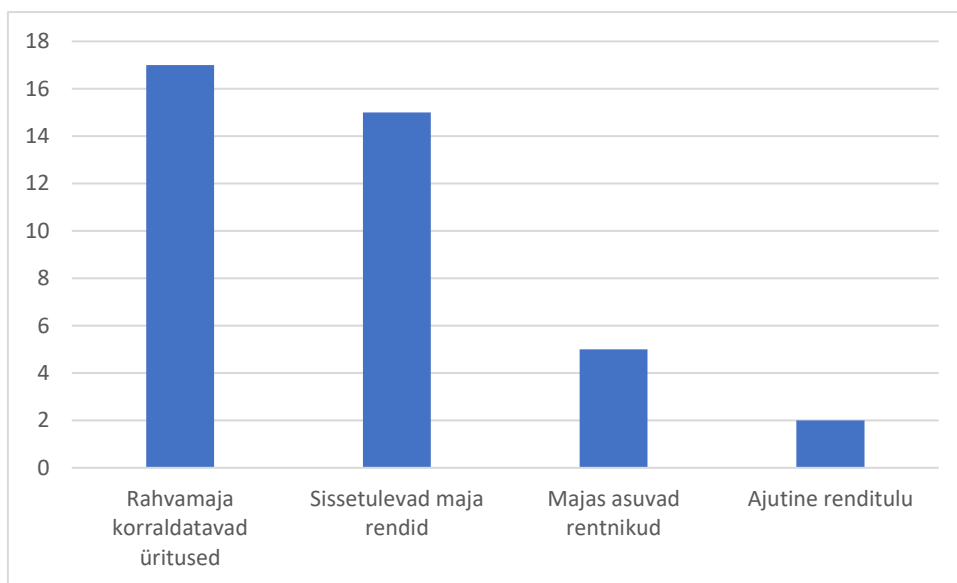
Küsitluse tulemused näitasid, et umbes ühel kolmandikul vastanud rahvamajadest pole selge, mille järgi omatulu moodustatakse ja kui suur see peaks olema. Üheksal vastanul (u 53%) on summa eelarves välja toodud ning kõigest kahel vastanul (u 12%) määratakse summa vallavalitsuse korraldusega. Vastuse „Muu“ all oli mitmel juhul välja toodud, et nad ise otsustavad omatulu suuruse, kas prognoosides või suulisel arutelul, või pole üldse otsest tulu suurust määratud. Selgus, et Tartu vallas pole otsest juhust või alusdokumenti, mille järgi omatulu eeldatav suurus otsustatakse. Mõnel juhul on eelarvesse summa märgitud, mõni otsustab ise ja mõni asutus juhindub vallavalitsuse korraldusest.

Küsitluse vastustest tuli välja, et protsendiliselt on omatulu osa eelarves määratud vähem kui pooltel (41%) uuringus osalenud rahvamajadest. Pigem on määratud lihtsalt summad, arvestamata protsente kogueelarvest. Mõnes vallas pole omatulu suurust välja toodudki. Asutuste puhul, kus omatulu protsent on välja toodud jääb see 5%-45% protsendi vahele. Suurimat omatulu (38-45% olenevalt maja suurusest) peavad teenima Saaremaa valla rahvamajad. Tartu valla rahvamajades pole omatulu suurus protsentuaalselt määratud. Samas Saaremaa vallas on välja toodud, et kõik majad peavad teenima omatulu vastavalt maja suurusele, kuid rahvamajad ise sellest nõudest teadlikud ei olnud.

Ankeetküsitlus näitas, et viimase viie aasta jooksul on enamiku (65%) vastanud kultuuriasutuste puhul omatulu suurenenud, kuid üllatav oli, et mõnel rahvamajal on see isegi vähenenud või püsinud sama. Omatulu suurenemise põhjustena on välja toodud COVID-19 pandeemia periood, kus tulu oli minimaalne. Lisaks on vastanute eelarvetes omatulu teenimise mahtu suurendatud põhjustel, et kui mõnel aastal on teenitud hästi ja suudetud norm täita, siis järgmisel aastal on normi tõstetud. Arvati ka, et iga teenus maksab ja toob raha sisse, mis annab põhjuse ja võimaluse omatulu mahtu tõsta. Tuuakse ka välja, et kui eelarve on suurem, on ka tulukohustus suurem. Tartu vallas on samuti omatulu teenimise maht suurenenud. 2023 aastal on omatulu teenimise suurus 44 800 eurot, 2022 oli see summa 13 492 eurot ning aasta enne seda 6400 eurot. (Tartu valla eelarve seletuskiri, 2022) Märkatav hüppeline omatulu teenimise eesmärgi kasv näitab, et omatulu teenimine ei ole seega reguleeritud ning on ebaõiglaselt jaotatud.

Kaks vastanut märkis, et nende asutuses on omatulu vähenenud, sest korraldavate ürituste tulud on jäänud eeldatust väiksemaks ning on korraldatud ka mitmeid tasuta üritusi, mis raha sisse ei too.

Kõikide uuringus osalejate puhul on peamiseks omatulu allikaks rahvamaja korraldatud üritused (vt. Joonis 2). Järgneb 15 vastusega „sissetulevad maja rendid“, milleks on näiteks rahvamaja üürimine külalistele sünnipäeva või muude tähtpäevade pidamiseks. Ainult viiel juhul saadi tulu ka üürituluna allüürnikelt. Vaid mõnel korral mainiti ajutisest rendist saadud tulu. Ajutiseks rendituluks saab näiteks pidada, kui rahvamaja tellib omale sisse etenduse, mille eest ta teatava summa maksab, kuid piletitulu jääb temale. Terminoloogiliselt täpne see küll ei ole, kuid rahvamajades on sellist piletitulu hakatud nimetama ajutiseks rendituluks. Sissetulevast maja rendist erineb see rahvamaja rolli poolest ehk kas rahvamaja ise tellib sisse ürituse ja saab selle eest teatava tulu (ajutine renditulu) või rahvamaja käest renditakse ürituse toimumiseks ruume ning tulu tuleb vaid külalise makstud rendist (sissetulev maja rent). Tartu vallas asuva ühe rahvamaja ainsaks tuluallikaks oli rahvamaja korraldatud üritused, teistes saadakse ka ajutist renditulu ja üüritulu majas asuvatelt rendipindadelt.

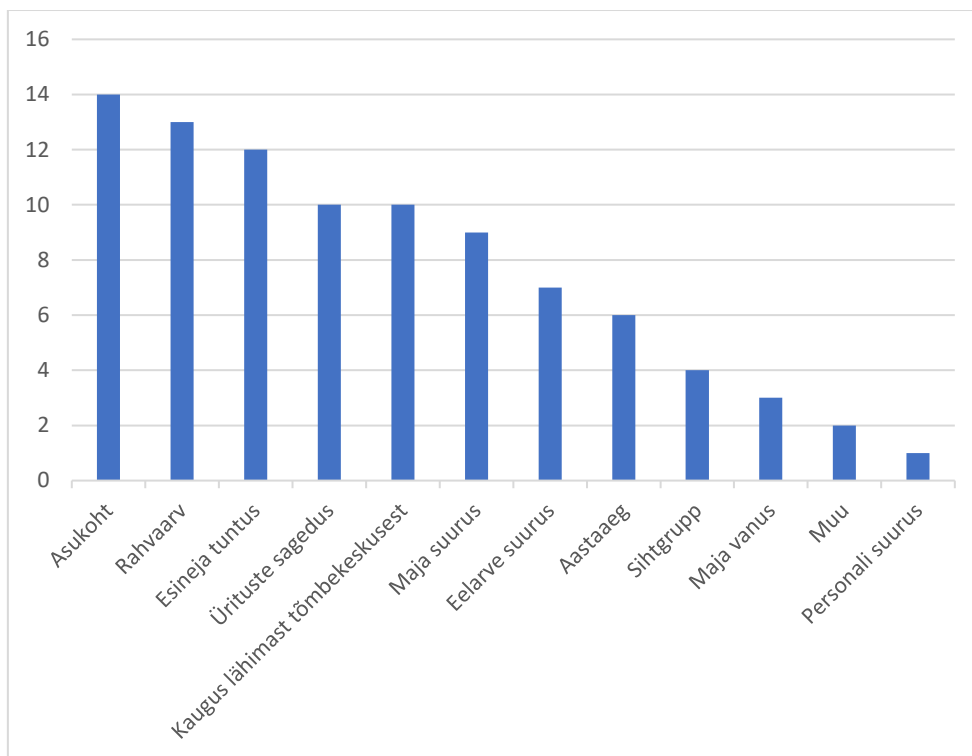

Joonis 2. Peamised omatulu allikad rahva/kultuurimajades.

Allikas: Autori ankeetküsimustik

Peamised faktorid, mis mõjutavad uuringus osalenud rahvamajade omatulu teenimist, on rahvamaja asukoht, elanike arv piirkonnas ja esineja tuntus. Kümne vastanut rahvamaja jaoks oli oluline ka ürituste sagedus ja maja kaugus lähimast tõmbekeskusest. Pea poolte arvates mõjutab omatulu teenimist ka eelarve maht ja maja suurus. Mõni vastanu lisas, et omatulu teenimist

mõjutab ka personali suurus, sihtgrupp ja maja vanus. Vastusevariandi „Muu“ all olid vastanud välja toonud ka tehnika puuduse ja saali asukoha teisel korrusel. Lisaks on mõjutava faktorina lisatud ruumi suurus, mis seab mahutavuse osas piirangud suuremate ürituste korraldamisele. Tartu valla rahvamajade puhul mõjutab omatulu teenimist kõige rohkem maja kaugus lähimast tõmbekeskusest, milleks on Tartu. Mida lähemal asub maja tõmbekeskusele, seda enam valitakse kultuuri nautimiseks pigem tõmbekeskuses pakutav ning kohalik rahvamaja jääb tahaplaanile (Joonis 3).

Joonis 3. Rahvamajade omatulu teenimist mõjutavad peamised faktorid.

Allikas: Autori ankeetküsimustik

Vastates küsimusele, kas eelarves määratud omatulu maht/summa on õiglane ja realistlik, märkis üks vastanu, et jah oleks, kui omatulu suurus oleks jaotatud/määratud majade vahel loogiliselt. 31% vastanutest leidis, et omatulu maht ei ole realistlik, samas 63% vastanutest siiski arvas, et see on õiglane. Tartu vallas lähevad arvamused pooleks. Kahe maja esindajate arvates on neile määratud omatulu maht õiglane ja realistlik, kahe rahvamaja juhi arvates mitte. Antud arvamuste vastandlikkus tuleneb ilmselt maja suurustest ning ka omatulu teenimise mahust.

Enamusel küsimustikule vastanutest läheb teenitud omatulu valla ühisesse eelarvesse ning ise seda kasutada ei saa, nii ka Tartu vallas. 17st vastajast kuus saavad teenitud omatulu tagasi taotleda või see jääb nende enda eelarvesse, et seda kasutada rahvamaja tegevusteks.

Peamiste probleemidena, mis takistavad omatulu teenimist, toodi välja, et maja on oma aja ära elanud ja vajab remonti ning puudu on vajalik tehnika. Lisaks sellele mainiti ka ruumide nappust või nende väiksust, personalipuudust ja sellest tulenevat ületunnitööd, lisaülesandeid ning ka motivatsioonipuudust. Ka Tartu valla rahvamajadel on samasugused probleemid: mõnel puudub vajalik heli-või valgustehnika, mõni asutus vajab remonti või uut hoonet, mõnes asutuses tuleb teha palju ületunde ja mõni maja on lihtsalt väike. Probleemina tuuakse välja ka külastajate vähesus, madal piletihind, tundmatud ja külastajale vähe huvi pakkuvad bändid, naaberrahvamajade korraldatud konkureerivad üritused ja rahva üldine kehv elujärg. Kahel vastajal probleeme omatulu teenimisega ei ole.

Vastanute arvates hõlbustaks omatulu teenimist suurem eelarve, esinejate väiksem maksumus ja korras rahvamaja, mis pakub paremaid tingimusi nii külastajale kui ka esinejale. Lisaks võiks olla majades rohkem töötajaid ja tuleks parandada turundust, et rahvamaja end paremini müüks ja rohkem külastajaid ligi meelitaks. Tartu valla rahvamajade esindajate meelest on probleemiks kõrged bänditasud, väike eelarve ja mõne rahvamaja kehvast seisukorrast tingitud vähene atraktiivsus.

Vastustes küsimusele, kuidas omatulu teenimist suurendada, jäi kõlama neli mõtet: turundus, paremad üritused, töötajate motiveerimine ja palgafondi suurendamine. Need märksõnad kordusid ka Tartu valla rahvamajade esindajate vastustes. Ära on mainitud ka üldist majandusseisu riigis, mille paranemisel võib loota ka rahvamajade külastatavuse ja omatulu kasvu. Kui külastajal oleks rohkem raha, tunneks ta rahvamajas toimuva vastu suuremat huvi. Omatulu teenimisele aitaks kaasa korras maja ja tänapäevase heli- ning valgustehnika olemasolu.

Enamus ankeetküsimustikule vastajatest nõustusid, et rahvamajades omatulu teenimise kohustus on mõistlik. Samas ligi 30% vastajatest ei pidanud omatulu teenimise vajadust mõistlikuks, leides, et piletiga üritusi korraldatakse niikuinii ning sealt teenitakse ka tulu, kuid kohustus seda teenida pärsib motivatsiooni. Lisaks toodi välja, et kui teenitud raha (omatulu) ei kajastu rahvamaja oma eelarveridades tuluna, siis mis kasu selle teenimisest on. Arvati, et tulu teenimine on mõistlik ainult äriettevõtetes. Kõlama jäi ka seisukoht, et kultuuri ainult rahasse ümber arvestada ei saa, sellega on seotud ka vaimsed väärtused. Tartu valla rahvamajade juhtidest pooled pidasid rahvamajade omatulu teenimise kohustust mõistlikuks, pooled mitte, leides, et omatulu võiks teenida mingis mõistlikus ulatuses, kuid kuni sellest tulust rahvamajadele endile otsesest kasu ei ole, ei ole selle teenimise kohustus mõistlik.

Omatulu teenimise korra muutmise osas jagunesid vastanute arvamused peaaegu pooleks. Veidi üle 50% vastanutest arvas, et omatulu teenimise kord vääriks muutmist, sest omatulu teenimine ei peaks olema kohustuslik ja teenitud tulu võiks jääda rahvamaja käsutusse, näiteks töötajatele preemiate maksmiseks. Omatulu eeldatav suurus võiks olla vastavuses maja suuruse ja võimalustega. Ka kõik Tartu valla rahvamajade esindajad olid samal seisukohal, et omatulu teenimise korda tuleks muuta ning teenitud omatulu võiks jõuda ka rahvamajade eelarvesse, kas siis preemiate näol või maja seisukorra parandamiseks ja arendustegevusteks.

2.4. Küsitlusuuringu järeldused

Uuringust selgus, et omatulu teema on kultuuris vähe käsitletud ja reguleerimata ala, mis kuidagi toimib. Kuigi kõikidel rahvamajadel pole kohustust omatulu teenida, siis seda enamasti siiski tehakse. Uuringust jäi kõlama arvamus, et teenitud omatulu võiks jõuda tagasi rahvamajade eelarvetesse jooksva lisareana, mida rahvamaja saaks kasutada oma äranägemise järgi, kas töötajatele preemiate maksmiseks või hoopis kogukondliku kasu nimel rahvamaja ja kultuurielu arendamiseks. Omatulu võiks olla määratud protsendina eelarvest, mis võimaldab määrata selgemini ja võrdsemalt, kui palju omatulu konkreetne rahvamaja teenima peab ning tekib alus omatulu arvestamiseks. Praeguses uuringus selgunud omatulu määra protsendivahemik on äärmiselt suur ja ebavõrdne. Lisaks tuleks omatulu määramisel arvesse võtta antud lõputöö eelnevates osades välja toodud faktoreid, mis mõjutavad omatulu teenimist rahvamajades, ja sellest lähtuvalt kehtestada mõistlik määr rahvamajale tulu teenimiseks, mis võtaks arvesse antud maja eripärasid (maja suurus, kogukonna elanike arv, kaugus lähimast tõmbekeskusest jne.) ning nendest lähtuvalt ka kaalutleda, kuhu tellida tuntumaid ja kallimaid artiste ning vajadusel eraldada selleks rohkem raha.

Vastustes ilmnes, et puudub ühtne alus, mille järgi omatulu teenimist määratakse. Omatulu teenimist rahvamajades mõjutavad mitmed aspektid, nendest peamised on: asukoht, elanike arv piirkonnas, esineja tuntus, kaugus lähimast tõmbekeskusest ning ürituste toimumise sagedus. Peamised omatulu teenimise allikad on rahvamaja korraldatavad üritused ja ajutised renditulud, kuid väiksemat rolli mängivad ka muud sissetulekuallikad.

Uuringus ilmnemid ka vallasisesed ebakõlad: iga maja toimib erinevatel alustel ja põhimõtetel. Tulevikus peaks vähemalt omavalitsuse piires olemas olema ühtne, kuid samas rahvamajade erinevusi arvestav süsteem, mis reguleeriks omatulu teenimist ja kasutamist.

Antud töö vastused on kogutud üle Eesti, mis näitab, et probleem omatulu määramise ja kasutamise kohta on üldine ning ka Tartu vald ei erine siinjuhul teistest valdadest. Samuti ei tulnud esile erisust, mis tuleneks rahvamaja suurusest, ehk ei ole vahet, kas maja on pigem suuremapoolne või väike, omatulu probleem on neil siiski ühine ja arvamused sarnased. Autori arvates aitaks rahvamajade omatuluga seotud probleeme lahendada ühtse omatulu määramise ja kasutamise korra loomine nii rahvamajadele kui ka omavalitsuse allasutustele üldisemalt, sarnaselt nagu on kehtestatud kindel kord valdade asjaajamises.

Lisaks võiks eeskujuna võtta Põhjamaadest, kus kultuuripoliitika on tihedalt seotud piirkonna mainekujundamise ning identiteedi loomisega. Andes omatulu rahvamajade eelarvetesse, saab rahvamaja korraldada kvaliteetsemaid sündmusi ning meelitada seeläbi inimesi tagasi maapiirkondadesse, mis omakorda aitab kaasa kohaliku majanduse arengule. Rahvamajade eesmärk tuleks ümber hinnata ning muuta see kasulikuks nii rahvamajale kui ka vallale, et mõlemad saaks kasu.

Küsitlusest tulid välja ka erinevad võimalused edasisteks uuringuteks, mis võimaldavad parandada rahvamajade ja omavalitsuste omavahelist koostööd. Kuna antud töö uuris vaid rahvamajade juhatajate kogemusi ning arvamusi, kuid kajastatud ei ole kohalike omavalitsuste esindajate vaadet, siis tuleviku uuringud võiks keskenduda ka nende perspektiivile. Täpsemalt, kuidas suhtub vald omatulu teenimisse ning kas üldse on võimalik selle teenimist muuta ja teenitud omatulu rahvamaja eelarveridadele tagasi suunata. Antud tööga tegeledes kerkis esile ka mõte, et kas rahvamaja kui valla allasutus on ühele „kultuuriasutusele kõige õigem vorm toimimiseks, või oleks mõistlik tegutseda iseseisva organisatsioonina, keda vald toetab. Näitena käesolevas töös mainitud sihtasutuse variant, kus rahvamaja tegeleb oma eelarvega ise, vähendades nii bürokraatiat ja kohaliku omavalitsuse koormust.

KOKKUVÕTE

Antud lõputöö eesmärgiks oli analüüsida omatulu teenimise võimalusi ning omatulu rolli rahvamaja toimimises; teada saada peamised tuluallikad, millega arvestada omatulu määramisel rahvamajades ning kas rahvamaja funktsioon peab olema omatulu teenimine. Lisaks leida võimalusi ja anda soovitusel olukorra parendamiseks tulevikus. Probleemkohaks, millest tulenevalt käesolev lõputöö koostati, oli, et kuigi kultuuriasutustes on omatulu teenitud aastakümneid, siis kindlat korda, mis reguleeriks omatulu teenimist, teenimise võimalusi ja teenitu kasutamist loodud ei ole. See on aga loonud olukorra, kus ilma alusdokumendita püstitatakse omatulude eesmärke kohati ebaproportsionaalselt, ilma ühtse aluseta ja teadmiseta, kas ja kuidas teenitud summa ka tee rahvamaja eelarvesse tagasi leiab. Seetõttu käesolev bakalaureusetöö keskenduski omatulu teenimise alustele Tartu valla kultuuriasutustes võrrelduna teiste valdadega, mille käigus selgitati välja vastused alljärgnevatele uurimisküsimustele:

- Mille alusel määratakse omatulu?
- Millest sõltub omatulu teenimise suurus?
- Mis on peamised võimalused omatulu teenimiseks?

Antud lõputöö võiks olla üheks aluseks tulevikus valdade kultuuriasutustes omatulu määramisel ning kasutamise korra loomisel.

Andmekogumiseks kasutati ankeetküsitlust ajavahemikul 30. oktoober kuni 6. november 2023 *Microsoft Forms* keskkonnas, millele vastas 17 rahva-, kultuuri- või seltsimaja juhatajat üheksast maakonnast.

Uuringu tulemusena selgus, et probleem omatulu määramise ja kasutamisega on ühine üle Eesti ning Tartu vald ei erine teistest valdadest. Omatulu teenimist ei ole ühegi üldkehtiva normdokumendiga reguleeritud. Võimalused, kuidas omatulu määrati, olid mitmekesised ja valdadel erinevad. Omatulu teenimisel lähtuti vallavalitsuse korraldustest või tegutses vastavavalt eelarves määratud summale, mis samuti oli kohati ebaproportsionaalne ning ei arvestanud rahvamaja tegelikku seisukorda ning võimeid. Omatulu teenimine ise aga oleneb mitmest faktorist ja rahvamajade omatuluga seotud probleeme aitaks lahendada ühtse omatulu määramise ja kasutamise korra loomine rahvamajadele, kus tuuakse välja omatulu määr protsentides rahvamaja eelarvest, võttes arvesse eelpool mainitud faktoreid (maja suurus jt) ja olles seega mõistlikus suuruses. Peamiste võimalustena omatulu teenimiseks toodi välja ürituste korraldamine ja maja

rent. Enamiku vastanute arvates võiks teenitudomatulu kajastuda rahvamaja eelarves jooksva lisareana, mida saaks kasutada hoone remondiks ja kohaliku kultuurielu arendamiseks nii, et see oleks kasulik ka omavalitsusele.

SUMMARY

THE OPPORTUNITIES FOR GENERATING OWN SOURCE REVENUES IN COMMUNITY CENTERS IN TARTU RURAL MUNICIPALITY COMPARED TO OTHER MUNICIPALITIES

Anette Ant

The aim of this thesis was to analyze opportunities for generating own source revenues and the role of own source revenues in the functioning of a community center; to identify the main sources of income to consider when determining own source revenues of community centers and whether the function of the community center should include earning own source income. Additionally, to find possibilities and provide recommendations for improving the situation in the future. The problem that led to the creation of this thesis was the lack of a clear regulatory framework for earning own source revenue, its possibilities, and use of the income in cultural institutions, despite decades of earning own income by these institutions.

Therefore, this bachelor's thesis focused on the foundations of earning own source revenues by cultural institutions in Tartu rural municipality compared to other municipalities. The study concluded that the issue of determining and using own source income is common across Estonia, and Tartu rural municipality is not different from others. Own income generation is not regulated by any universally applicable normative document. Various and diverse methods were used to determine own source income, including municipal government directives and actions based on the budgeted amount, which at times were disproportionate and did not consider the actual condition and capabilities of the community center. Creating a unified system for determining and using own income for community centers, specifying the percentage of own income in the community center's budget, taking into account factors such as the size of the building, would help address issues related to earning own source revenue. The main opportunities for earning own income mentioned were organizing events and renting out the facility. According to most respondents, the earned own income should be reflected in the community center's budget as an additional source that could be used for building repairs and the development of local cultural life, benefiting the municipality as well.

KASUTATUD ALLIKAD

Allilender, K. A. (2023). Kultuurikorraldusest maakondades ja kohalikes omavalitsustes - Eesti Rahvakultuuri Keskus. Eesti Rahvakultuuri Keskus.

<https://rahvakultuur.ee/2023/01/24/kultuurikorraldusest-maakondades-ja-kohalikes-omavalitsustes>

Aust, G. (2023). Kohaliku omavalitsuse eelarve ja arengukava täitmine Kanepi valla näitel.

[Bakalaureusetöö, Eesti Maaülikool]. Digitaalarhiiv EMU DSpace.

https://dspace.emu.ee/bitstream/handle/10492/8294/Grete_Aust_BA2023_EF_t%C3%A4i_stekst.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Eelarve seletuskiri 2023. (2023). Põltsamaa Vallavolikogu.

https://www.poltsamaa.ee/documents/17492237/36054723/2023-01-31_2023_EA_seletuskiri_2_3_lugemiseks.pdf/8d46f1a7-ecc0-4b65-b15d-12a1923ec5ee

Eelarve seletuskiri 2022. (2022). Tartu Vallavolikogu.

<https://tartuvald.ee/documents/18024737/33727160/Tartu+valla+2022.+aasta+eelarve+seletuskiri.pdf/a1ecf75f-4323-40f7-b3d1-5542a8207a47>

Eelarve seletuskiri 2023. (2023). Tartu Vallavolikogu

<https://tartuvald.ee/documents/18024737/36546760/2023a+eelarve+seletuskiri.pdf/5587076d-cc8b-4818-bd3c-4c5b1b0655b8>

Eelarve täitmine 2023. (2023). Tartu Vallavolikogu.

<https://tartuvald.ee/documents/18024737/36546760/2023a+eelarve+ta%CC%88itmine+s eisuga+31.08.2023.pdf/fda83d2d-ff79-452d-9d89-568d0f21813d>

Eesti regionaaltasandi arengu analüüs. (2020). Harjumaa Omavalitsuste Liit.

<https://www.hol.ee/eesti-regionaaltasandi-analuus-536>

Geißler, R., Hammerschmid, G., & Raffer, C. (2019). Local Public Finance in Europe Country Reports. *Local Public Finance in Europe Country Reports*.

Imavere rahvamaja põhimäärus. (2021). Riigi Teataja.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/407092021007>

- Kalmus, V., Masso, A., & Linno, M. (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. Sotsiaalse Analüüsi Meetodite Ja Metodoloogia Õpibaas. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>
- Kaitseliit. (2021). Riigieelarvevälise Tulu Kasutamise Kord. https://www.kaitseliit.ee/files/kaitseliit/img/files/20210513_A_KL_riigieelarvevalise_tulu_kasutamise_kord.pdf
- Kohaliku omavalitsuse korralduse seadus.* (1993). Riigi Teataja. <https://www.riigiteataja.ee/akt/123022023005?leiaKehtiv>
- Kohaliku omavalitsuse üksuse finantsjuhtimise seadus.* (2010). Riigi Teataja. <https://www.riigiteataja.ee/akt/13361493>
- Kuidas kujuneb linnaeelarve? (2020). Tartu Linn. <https://tartu.ee/et/kuidas-kujuneb-linnaeelarve>
- Kulbok-Lattik, E., Paulus, K., & Suurmaa, L. (2023). "Igal vallal oma ooper: Eesti rahvamajade lugu." Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda.
- Laeva ajalugu. (...). Tartu Vald. <https://kultuur.tartuvald.ee/laeva/ajalugu>
- Maarja ajalugu. (...). Tartu Vald. <https://kultuur.tartuvald.ee/maarja/ajalugu>
- Põltsamaa Kultuurikeskuse põhimäärus.* (2022). Põltsamaa Vallavolikogu. <https://kultuurikeskus.eu/wp-content/uploads/2022/11/Poltsamaa-Kultuurikeskuse-pohimaarus.pdf>
- Rahva- ja kultuurimajad - Tartu vald. (...). <https://tartuvald.ee/rahva-ja-kultuurimajad>
- Riigieelarve seadus.* (2014). Riigi Teataja. <https://www.riigiteataja.ee/akt/121062016019?leiaKehtiv>
- Riigi Teataja 3 juuli 1931 — DIGAR Eesti artiklid. (...). <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=AKriigiteataja19310703.2.3&e=-----et-25--1--txt-txIN%7ctxTI%7ctxAU%7ctxTA----->
- SA Eesti Koostöö Kogu. (2013). Ülevaade Riigiorganisatsioonist. Vahekokkuvõte. https://www.kogu.ee/wp-content/uploads/2013/09/%C3%9Clevaade-riigiorganisatsioonist_november2013.pdf
- Tabivere Rahvamaja. (2022). Vikipeedia. https://et.m.wikipedia.org/wiki/Tabivere_rahvamaja

Tallinna Ülikool. (2021). Kohalike omavalitsuste vabaihenduste rahastamise analüüs. Haldusreformijärgsed rahastamise praktikad kohalikes omavalitsustes. Tellija: Kodanikuühiskonna Sihtkapital (KÜSK)

Tartu valla 2023.aasta eelarve. (2023). Tartu Vallavolikogu.

https://tartuvald.ee/documents/18024737/36546760/M%C3%84%C3%84RUS_2_2023_asta_eelarve.pdf/7841db13-bf27-46b1-b5bf-0dc5a0cc3297

Volman, K. (2021). Rahvamaja elab! Elagu rahvamaja! Eesti Rahvamajade Päev! SA Võrumaa Arenduskeskus. <https://vorumaa.ee/rahvamaja-elab-elagu-rahvamaja-eesti-rahvamajade-paev/>

Wright, K. B. (2006). Researching Internet-Based Populations: Advantages and disadvantages of online survey research, online questionnaire authoring software packages, and web survey services. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 10(3), 00. <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2005.tb00259.x>

Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu Ülikool.

LISAD

Lisa 1. Ankeetküsitlus.

Rahvamajade omatulu teenimise küsimustik

Tere hea kultuuritöötaja!

Olen Anette Ant, Tallinna Tehnikaülikooli Kuressaare kolledži ettevõtluse ja elamusmajanduse tudeng, kes teeb oma bakalaureusetöö teemal „Rahvamajade omatulu teenimise võimalused Tartu vallas võrrelduna teiste omavalitsustega“

Antud töö ja selle raames toimuva uuringu peamiseks eesmärgiks on analüüsida rahvamaja omatulu teenimise võimalusi Tartu valla kultuuriasutustes võrrelduna teiste valdadega üle Eesti, küsitledes allasutusena tegutsevate kultuuriasutuste juhte. Kui teie juhitud kultuuriasutus on valla allüksus, palun teid uuringus osaleda. Uuringu tulemusi saab tulevikus võtta aluseks kultuuriasutustes omatulu määramisel.

Peamiseks uurimisküsimusteks, mis vajavad vastuseid on: Mille alusel määratakse omatulu? Millest sõltub omatulu teenimise suurus ning mis on peamised võimalused omatulu teenimiseks?

Küsimustik koosneb 19 küsimusest. Uuringus osalemine on vabatahtlik. Esitatud andmeid kasutatakse lõputöö koostamiseks. Küsimustikule vastates olge võimalikult põhjalikud ja ausad. Küsimustiku täitmine võtab aega umbes 15-30 minutit.

Aitäh teie aja ja vaeva eest!

1. Kas teie asutus on valla allasutusena toimiv rahva/kultuurimaja?

Jah

Ei

2. Mis maakonnas ja omavalitsuses teie rahvamaja tegutseb?

Näide: Tartumaa, Tartu vald

3. Mis on teie rahvamaja nimi?

4. Kas teie asutuse põhimääruses on välja toodud omatulukohustus ja selle teenimise võimalused?

Jah

Ei

Muu

5. Mille alusel määratakse teie rahva/kultuurimajas omatulu eeldatav suurus?

- Vastavalt eelarves märgitud summale
- Arvestades vallavalitsuse korraldust
- Muu

6. Mitu protsenti teie eelarvest peab moodustama omatulu?

7. Kas viimase viie aasta jooksul on omatulu teenimise maht suurenenud/vähenenud? Miks?

8. Mis on teie rahva/kultuurimaja peamised omatulu allikad?

Kui on loetelust midagi välja jäänud, siis lisa muu vastusevariandi alla.

- Rahvamaja korraldatavad üritused
- Sissetulevad maja rendid
- Majas asuvad allüürnikud
- Sisseostetud teenused
- Muu

9. Mis on peamised faktorid, mis mõjutavad omatulu teenimist teie majas?

Kui on loetelust midagi välja jäänud, siis lisa muu vastusevariandi alla.

Asukoht

Rahvaarv

Ürituste sagedus

Esineja tuntus

Eelarve suurus

Maja vanus

Kaugus lähimast tõmbekeskusest

Aastaaeg

Sihtgrupp

Maja suurus

Personali suurus

Muu

10. Kas eelarves määratud omatulu maht/summa on teie arvates õiglane ja realistlik?

Jah

Ei

Muu

11. Milleks kasutatakse teie rahva/kultuurimajas teenitud omatulu?

12. Mis on peamised probleemid omatulu teenimisel?

13. Mis aitaks omatulu teenimist lihtsustada?

14. Kuidas saaks omatulu teenimist suurendada?

15. Kas omatulu teenimise kohustus rahvamajades on mõistlik?

Jah

Ei

16. Kui vastasite eelmisele küsimusele eitavalt, siis palun täpsusta miks?

17. Kas teie arvates peaks omatulu teenimiste korda muutma?

Jah

Ei

18. Kui vastasite eelmisele küsimusele jaatavalt, siis palun täpsustage, kuidas/mida tuleks muuta.

19. Kas soovite veel midagi lisada?

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Anette Ant (autori nimi) (sünnikuupäev 17.12.2000)

1. annan Tallinna Tehnikaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose Rahvamajade omatulu teenimise võimalused Tartu valla rahvamajades võrrelduna teiste omavalitsustega Eestis (lõputöö pealkiri), mille juhendaja on Riia Nelis, (juhendaja nimi)
 - 1.1 reprodutseerimiseks lõputöö säilitamise ja elektroonse avaldamise eesmärgil, sh TalTechi raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks TalTechi veebikeskkonna kaudu, sealhulgas TalTechi raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. Olen teadlik, et käesoleva lihtlitsentsi punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest ning muudest õigusaktidest tulenevaid õigusi.